

บทความวิจัย

การศึกษาติดตามความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน ของสตรีสูงอายุในชุมชนแออัด

นพวรรณ เปียชื่อ* ผจงจิต ไกรถาวร** สุกัญญา ดันดีประสพลาภ*** และชูหังษ์ ดีเสมอ***
โรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี ม.มหิดล ถ. พระราม 6 พญาไท กทม.10400

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: 1) เพื่อศึกษาความชุกของความมั่นคงทางอาหารและติดตามในระยะ 6 เดือน และ 2) เพื่อศึกษาปัจจัยทำนายความมั่นคงทางอาหารของสตรีสูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดเขตเมือง

แบบแผนการวิจัย: แบบบรรยายเชิงทำนาย

วิธีดำเนินการวิจัย: กลุ่มตัวอย่าง คือ สตรีสูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด เขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 315 คน เลือกแบบสะดวกตามเกณฑ์คัดเข้า เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล แบบสอบถามแรงสนับสนุนทางสังคม และแบบสอบถามความมั่นคงทางอาหาร ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน มีค่าดัชนีความตรงเท่ากับ .94 มีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค เท่ากับ .87 และค่าความเที่ยงของการวัดซ้ำ เท่ากับ .99 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และสถิติถดถอยลอจิสติก

ผลการวิจัย: 1) ระยะเริ่มต้นการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 83.8 มีความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน ในขณะที่ร้อยละ 14.0 มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับต่ำ และร้อยละ 2.2 มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับปานกลางถึงสูง ผลการติดตามในระยะเวลา 6 เดือน พบว่า สถานการณ์ปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับต่ำลดลงเล็กน้อยเป็นร้อยละ 13.7 และปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับปานกลางถึงสูง เพิ่มขึ้นเป็น 7.3 2) ปัจจัยทำนายปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของสตรีสูงอายุ ได้แก่ รายได้ครอบครัว ($OR = 1.223, 95\% CI .095-.522, p = .001$) จำนวนสมาชิกในครอบครัว ($OR = 48.282, 95\% CI 11.646-200.166, p < .001$) สถานภาพสมรส ($OR = 1.604, 95\% CI 1.514-3.293, p = .031$) แรงสนับสนุนทางสังคม ($OR = 1.163, 95\% CI .086-.306, p < .001$) ลักษณะสิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัย ($OR = 2.383, 95\% CI 1.570-5.711, p = .033$) และจำนวนโรคร่วม ($OR = 41.725, 95\% CI 14.813-117.533, p < .001$)

สรุป: บุคลากรทีมสุขภาพควรประเมิน ติดตาม และสนับสนุนการจัดการปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของสตรีสูงอายุ โดยพิจารณาปัจจัยด้านรายได้ครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว สถานภาพสมรส แรงสนับสนุนทางสังคม ลักษณะสิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัย และจำนวนโรคร่วม รวมทั้งการพัฒนาโปรแกรมสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหารในผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดเขตเมือง

คำสำคัญ: ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน/ สตรีสูงอายุ/ ชุมชนแออัดเขตเมือง

* รองศาสตราจารย์ โรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

***อาจารย์ โรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

Household Food Security in Older Thai Women in Crowded Communities: A Follow Up Study

Noppawan Piaseu*, Phachongchit Kraithavor**, Sukanya Tantiprasoplap**
and Suhong Deesamer**

Abstract

Purpose: 1) To describe the prevalence of food insecurity in older Thai women living in crowded urban communities and follow up its prevalence at a 6-month period, and 2) to determine factors predicting food insecurity in these older Thai women.

Design: A descriptive predictive study.

Methods: Participants were 315 older women recruited from crowded urban communities in Bangkok using a convenience sampling with inclusion criteria. Data were collected using personal data sheet, social support questionnaire, and food insecurity questionnaire. The questionnaires were tested for their validity by 3 experts. Both had content validity index at .94. Cronbach's alpha coefficient of the social support scale was .87. Test-retest reliability of the food insecurity was .99. Descriptive statistics and logistic regression were used for data analysis.

Findings: 1) At baseline, 83.8% of the participants reported that they had food security in their household, while 14.0% reported having mild food insecurity and 2.2% reported having moderate to severe food insecurity. At 6-month follow up, mild food insecurity slightly decreased to 13.7% and moderate to severe food insecurity increased to 7.3%. 2) Logistic regression analysis showed that significant predictors of household food insecurity included family income (OR = 1.223, 95% CI .095-.522, $p = .001$), the number of family member (OR = 48.282, 95% CI 11.646-200.166, $p < .001$), marital status (OR = 1.604, 95%CI 1.514-3.293, $p = .031$), social support (OR = 1.163, 95% CI .086-.306, $p < .001$), physical environment surrounding home (OR = 2.383, 95% CI 1.570-5.711, $p = .033$), and co-morbidity (OR = 41.725, 95% CI 14.813-117.533, $p < .001$).

Conclusion: The results suggest a need for health professionals to systematically develop strategies to identify, monitor, and facilitate a management of household food insecurity in older women by taking into account their family income, the number of family member, marital status, social support, physical environment surrounding home, and co-morbidity. Intervention programs should be developed to promote household food security for these women.

Keywords: Food security/ Older women/ Crowded urban community

บทนำ

ความมั่นคงทางอาหาร คือ การที่บุคคลและครอบครัวสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอทั้งในด้านปริมาณ คุณภาพ และความปลอดภัย (Ministry of Agriculture, 2013) ความมั่นคงทางอาหารมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับปัจจัยเชิงระบบนิเวศน์วิทยา (Bronfenbrenner, 2005) ได้แก่ ปัจจัยในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สิ่งแวดล้อม และนโยบาย รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของเวลา ที่สำคัญคือ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว แรงสนับสนุนทางสังคม ลักษณะสิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัย และจำนวนโรคร่วม (Piaseu, 2005; Piaseu, Belza & Shell-Duncan, 2004; Piaseu & Mitchell, 2004; Seligman, Laraia, & Kushel, 2010)

ปัจจุบันประเทศไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุ ส่งผลกระทบต่อผลผลิตแรงงานโดยเฉพาะการเพาะปลูกในภาคการเกษตรที่มีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 67 ในปี 2551 เป็นร้อยละ 39 ในปี 2556 (Lianchamroon, 2011) ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคและค่าครองชีพสูงขึ้น โดยเฉพาะในชุมชนเมือง ทำให้ความสามารถในการพึ่งพาตนเองและการเข้าถึงอาหารลดลงเนื่องจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ นำไปสู่ปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน (Food and Agriculture Organization: FAO, 2017) ซึ่งส่วนใหญ่ในครัวเรือนไทยมีสตรีสูงอายุจำนวนมากขึ้น และเป็นผู้จัดหาอาหารของครอบครัว (family food provider) จึงมีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน (Piaseu & Mitchell, 2004)

กรอบยุทธศาสตร์ฯ คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ กำหนดยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหารเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน โดยการสร้างองค์ความรู้และเสริมสร้างให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้และมีพฤติกรรมบริโภคอาหารที่มีโภชนาการและสุขภาวะที่ดี รวมทั้งการสนับสนุนให้หน่วยงานภาครัฐหรือท้องถิ่นมีบทบาทในการส่งเสริม

สนับสนุนหรือดำเนินการให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารในมิติต่างๆ รวมทั้งการดูแลด้านอาหารและโภชนาการของประชาชนในวัยต่างๆ (Ministry of Public Health, 2014)

ที่ผ่านมามีการศึกษาด้านความมั่นคงทางอาหารส่วนใหญ่ทำในชนบท (Chairit, Piaseu & Maruo, 2012; Jantasen, Piaseu & Maruo, 2012; Saraluk & Sannam, 2014; Waewdee, Piaseu & Maruo, 2012) อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อมูลพื้นฐานที่จำกัดเกี่ยวกับความชุกและความรุนแรงของปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนผู้สูงอายุในชุมชนเขตเมือง โดยเฉพาะชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร การทบทวนวรรณกรรม พบว่า ได้มีการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน พบความชุกของปัญหาความมั่นคงทางอาหาร ร้อยละ 55.8 และการศึกษาเชิงคุณภาพในสตรีสูงอายุ (Piaseu, Komindr & Belza, 2010) พบว่า ผู้สูงอายุประสบปัญหาความมั่นคงทางอาหารและมีการจัดการปัญหาในด้านอาหารด้านสุขภาพ และด้านครอบครัว นอกจากนี้ ยังมีการเปลี่ยนแปลงของปัญหาความมั่นคงทางอาหารที่มากขึ้นเมื่อเวลาและสถานการณ์เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่ผ่านมาไม่ได้มุ่งเน้นศึกษาความชุกและปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว สิ่งแวดล้อม และปัจจัยด้านเวลา กับการเปลี่ยนแปลงที่ทำนายความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนสตรีสูงอายุโดยตรง (Piaseu, 2005; Piaseu & Mitchell, 2004) จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาคั้งนี้ ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารในครอบครัวและชุมชนให้สอดคล้องตามกรอบยุทธศาสตร์ของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความชุกของความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนและติดตามความมั่นคงทางอาหารในระยะ 6 เดือน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยทำนายความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของสตรีสูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดเขตเมือง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้านี้ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของ Bronfenbrenner (2005) ซึ่งอธิบายปฏิสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทุกระดับกับความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน ปัจจัยระดับบุคคล (Microsystem) ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ อายุ และการศึกษา (Chairit, Piaseu & Maruo, 2012; Harris-Fry, Azad, Kuddus et al., 2015; Leah, Pradel, Cole et al., 2013; Piaseu, 2005; Piaseu & Mitchell, 2004) ปัจจัยระดับครอบครัวและสิ่งแวดล้อม (Mesosystem and Exosystem) ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ สถานภาพสมรส รายได้ครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว แรงสนับสนุนทางสังคม และลักษณะสิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัย (Leah et al, 2013; Piaseu, 2005; Piaseu, Komindr & Belza, 2010; Piaseu & Mitchell, 2004) ปัจจัยด้านเวลากับการเปลี่ยนแปลง (Chronosystem) ในการศึกษาครั้งนี้ คือ จำนวนโรคร่วม (Chairit, Piaseu & Maruo, 2012; Jantasen, Piaseu & Maruo, 2012; Piaseu, 2005; Piaseu, Komindr & Belza, 2010; Piaseu & Mitchell, 2004) ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีอิทธิพลสองทิศทาง (bi-directional influences) ต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนสตรีสูงอายุ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยด้านความเชื่อ ค่านิยม และนโยบาย ไม่ได้ทำการศึกษาในครั้งนี้ เนื่องจากประชากรสตรีสูงอายุและครัวเรือนในชุมชนแออัดมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้านี้ เป็นการศึกษาแบบบรรยายเชิงทำนาย (Descriptive predictive research) ในลักษณะที่มีการติดตามไปข้างหน้า (Prospective study)

ประชากร คือ สตรีที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดเขตกรุงเทพมหานคร

กลุ่มตัวอย่าง คือ สตรีที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด 4 แห่ง ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 315 คน คัดเลือกตัวอย่างแบบสะดวกตามเกณฑ์คัดเข้าดังนี้

- 1) อาศัยอยู่กับครอบครัวเป็นเวลาอย่างน้อย 5 ปี
- 2) มีการรับรู้ปกติ วัดโดยแบบทดสอบสภาพจิตจุฬา (Chula mental test) (Jittapankul, 1999) มีคะแนนรวมมากกว่า 15
- 3) ช่วยเหลือตัวเองได้ดีและสามารถสื่อสารได้ด้วยภาษาไทย
- 4) ไม่มีภาวะแทรกซ้อนของโรคที่รุนแรง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีของ Kelsey, Whittemore, Evans, & Thompson (1996) โดยกำหนดค่ามาตรฐานของโอกาสเกิดความคลาดเคลื่อนประเภทที่ 1 (Z) = 1.96 ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (L^2) = .01 ได้ขนาดตัวอย่าง 384 คน ในการศึกษาครั้งนี้ มีผู้ที่ตอบแบบสอบถามไม่ครบถ้วน 69 คน (ร้อยละ 17.9) คงเหลือตัวอย่างทั้งสิ้น 315 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการคัดกรอง คือ แบบทดสอบสภาพจิตจุฬาของ สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล (Jittapankul, 1999) ใช้คัดกรองความผิดปกติของภาวะสมองเสื่อมในเบื้องต้น จำนวน 13 ข้อ มีคะแนนรวมอยู่ในช่วง 0-19 คะแนน การแปลผลตามเกณฑ์ คือ คะแนนที่มากกว่า 15 แสดงว่ามีการรับรู้ปกติ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคลและครอบครัว ประกอบด้วย อายุ การศึกษา รายได้ ครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว สถานภาพสมรส จำนวนโรคร่วม และลักษณะสิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัย

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามแรงสนับสนุนทางสังคม ของ Zimet, Dahlem, Zimet, & Farley (1988) แปลและดัดแปลงโดย Piaseu & Mitchell (2004) ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับแรงสนับสนุนทางสังคม ด้านครอบครัว เพื่อนบ้าน และหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ จำนวน 12 ข้อ ลักษณะคำตอบเป็นแบบลิเคิร์ต (Likert scale) 5 ระดับ คือ ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (0 คะแนน)

ไม่เห็นด้วย (1 คะแนน) เฉยๆ (2 คะแนน) เห็นด้วย (3 คะแนน) และเห็นด้วยอย่างยิ่ง (4 คะแนน) การแปลผลในการศึกษาครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ คะแนนเฉลี่ย 0-2.0 หมายถึง แรงสนับสนุนทางสังคมน้อย คะแนนเฉลี่ย 2.1-4.0 หมายถึง แรงสนับสนุนทางสังคมมาก

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความมั่นคงทางอาหาร ปรับจากแบบสอบถามของ นพวรรณ เปียชื่อ และคณะ (Piaseu, et al, 2016) ประกอบด้วยเนื้อหา 2 ตอน คือ 1) คำถามเพื่อคัดกรองความมั่นคงทางอาหาร ในภาพรวม จำนวน 1 ข้อ และ 2) คำถามเกี่ยวกับประสบการณ์ด้านอาหารใน 1 เดือนที่ผ่านมา ประกอบด้วยเนื้อหาด้าน ปริมาณอาหาร คุณภาพอาหาร ความปลอดภัยด้านอาหาร และความวิตกกังวลเรื่องอาหาร จำนวน 33 ข้อ ลักษณะคำตอบเป็นแบบมาตราวัดประมาณค่า (Rating scale) 3 ระดับ คือ ไม่เคยเกิดขึ้นเลย (0 คะแนน) เกิดขึ้นบางครั้ง (1 คะแนน) และเกิดขึ้นบ่อยครั้ง (2 คะแนน) การแปลผลแบ่งเป็น 4 ระดับ คือ คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 0 หมายถึง ไม่มีปัญหาความมั่นคงทางอาหาร คะแนนเฉลี่ย 0.01-0.67 หมายถึง มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับต่ำ คะแนนเฉลี่ย 0.68-1.32 หมายถึง มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ย 1.33-2.00 หมายถึง มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับสูง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถามในการศึกษาครั้งนี้ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คนที่มีความเชี่ยวชาญด้านโภชนาการ ด้านการพยาบาล ชุมชน และด้านสาธารณสุข มีค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา (content validity index) ทั้ง 2 ฉบับ เท่ากับ .94 และได้รับการตรวจสอบความเที่ยงโดยนำไปทดลองใช้กับผู้ที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 คน แบบสอบถามแรงสนับสนุนทางสังคม ต้นฉบับมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) .85 และในการศึกษาครั้งนี้มีค่าเท่ากับ .87 แบบสอบถามความมั่นคงทางอาหาร ต้นฉบับมีค่า

สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .84 ในการศึกษาครั้งนี้มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคและค่าความเที่ยงจากการวัดซ้ำ (test-retest reliability) เท่ากับ .99

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้ได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคนของคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล เอกสารรับรองเลขที่ 07-51-30ว ผู้วิจัยอธิบายวัตถุประสงค์และขั้นตอนในการวิจัยให้กับผู้เข้าร่วมวิจัย การเข้าร่วมวิจัยเป็นความสมัครใจ ผู้เข้าร่วมวิจัยสามารถขอยุติการเข้าร่วมวิจัยได้ตลอดเวลาโดยไม่มีผลใดๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยประสานกับผู้นำชุมชนทั้ง 4 แห่ง เพื่อขอความอนุเคราะห์และนัดหมายการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งเตรียมผู้ช่วยวิจัย 4 คน ซึ่งเป็นพยาบาลวิชาชีพ โดยมีการประชุมตกลงเกี่ยวกับขั้นตอนและรายละเอียดของวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้เป็นไปในทางเดียวกัน จากนั้น ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีอ่านข้อคำถามตามแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างฟังที่บ้านของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้เวลาประมาณ 30 นาทีต่อคน และติดตามเก็บรวบรวมข้อมูลความมั่นคงทางอาหารในระยะ 6 เดือนต่อมาด้วยแบบสอบถามความมั่นคงทางอาหารชุดเดิม เพื่อติดตามปัญหา

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์สถิติสำเร็จรูป ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล โดยใช้สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย
2. วิเคราะห์ปัจจัยทำนายปัญหาความมั่นคงทางอาหารโดยใช้สถิติ Logistic regression analysis

ผลการศึกษา

สตรีที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีอายุ 60-69 ปี (ร้อยละ 54.0) จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 67.6) รายได้ครอบครัวน้อยกว่า 1 หมื่นบาทต่อเดือน (ร้อยละ 51.1) จำนวนสมาชิก

ในครอบครัวไม่เกิน 5 คน (ร้อยละ 50.8) สถานภาพสมรสคู่ (ร้อยละ 51.4) ได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมในระดับมาก (ร้อยละ 87.3) ลักษณะสิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัยไม่มีขยะหรือน้ำท่วมขัง (ร้อยละ 83.8) และมีโรคร่วมไม่เกิน 1 โรค (ร้อยละ 61.9) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ครอบครัวและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่าง (n = 315)

ข้อมูล	จำนวน	ร้อยละ
อายุ (ปี) mean 69.3, SD 5.7, min-max 60-79		
60-69	170	54.0
70-79	122	38.7
80 ขึ้นไป	23	7.3
การศึกษา		
ไม่ได้ศึกษา	43	13.7
ประถมศึกษา	213	67.6
มัธยมศึกษาขึ้นไป	59	18.7
รายได้ครอบครัว (บาท/เดือน)		
< 10,000	161	51.1
10,000 ขึ้นไป	154	48.9
จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
≤5	160	50.8
6 ขึ้นไป	155	49.2
สถานภาพสมรส		
โสด	22	7.0
คู่	162	51.4
หม้าย/หย่า/แยก	131	41.6
แรงสนับสนุนทางสังคม		
น้อย	40	12.7
มาก	275	87.3
ลักษณะสิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัย		
ไม่มีขยะหรือน้ำท่วมขัง	264	83.8
มีขยะหรือน้ำท่วมขัง	51	16.2
จำนวนโรคร่วม		
0-1	195	61.9
>1	120	38.1

ผลการศึกษาความชุกของความมั่นคงทางอาหาร พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 83.8 ไม่มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน ในขณะที่ร้อยละ 14 มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับต่ำ และร้อยละ 2.2 มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับปาน

กลางถึงสูง ผลการติดตามในระยะเวลา 6 เดือน พบว่า สถานการณ์ปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับต่ำลดลงเล็กน้อยเป็นร้อยละ 13.7 แต่ปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับปานกลางถึงสูง เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 7.3 (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ความชุกของปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของสตรีสูงอายุ (n = 315)

ระดับของปัญหา	ระยะแรก		ระยะ 6 เดือน	
	n	%	n	%
ไม่มีปัญหา	264	83.8	249	79.0
มีปัญหา	51	16.2	66	21.0
ระดับต่ำ	44	14.0	43	13.7
ระดับปานกลาง-สูง	7	2.2	23	7.3

ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยทำนายปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของสตรีสูงอายุ ได้แก่ รายได้ครอบครัวที่ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน (Odds ratio 1.223, CI .095-.522, p = .001) จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มากกว่า 5 คน (Odds ratio 48.282, CI 11.646-200.166, p < .001) สถานภาพสมรสหม้ายหรือหย่า/แยก (Odds ratio 1.604, CI 1.514-3.293,

p = .031) แรงสนับสนุนทางสังคมที่น้อย (Odds ratio 1.163, CI .086-.306, p < .001) ลักษณะสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่มีขยะหรือน้ำท่วมขัง (Odds ratio 2.338, CI 1.570-5.711, p = .033) และจำนวนโรคร่วมมากกว่า 1 โรค (Odds ratio 41.725, CI 14.813-117.533, p < .001) (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ปัจจัยทำนายปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของสตรีสูงอายุ (n = 315)

ตัวแปร	B	SE	Wald	OR	Exp(95%CI)		p-value
					Lower	Upper	
อายุ	.345	.225	2.358	.708	.456	1.100	.125
การศึกษา	-.639	.329	3.771	.528	.277	1.006	.052
รายได้ครอบครัว	-1.502	.435	11.944	1.223	.095	.522	.001
จำนวนสมาชิกครอบครัว	3.877	.726	28.553	48.282	11.646	200.166	<.001
สถานภาพสมรส	.863	.211	5.825	1.604	1.514	3.293	.031
แรงสนับสนุนทางสังคม	-1.817	.323	31.664	1.163	.086	.306	<.001
ลักษณะสิ่งแวดล้อม	.892	.380	6.093	2.383	1.570	5.711	.033
จำนวนโรคร่วม	3.731	.528	49.863	41.725	14.813	117.533	<.001

อภิปรายผล

ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า ความชุกของปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนสตรีสูงอายุในระดับปานกลาง-สูง เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 2.2 เป็น 7.3 ปัญหาความมั่นคงทางอาหารในระดับต่ำลดลงจากร้อยละ 14.0 เป็น 13.7 ในช่วงเวลา 6 เดือน (ตารางที่ 2) อธิบายได้จากอิทธิพลของปัจจัยเชิงนิเวศวิทยา (Bronfenbrenner, 2005) ที่สำคัญ คือ ปัจจัยระดับครอบครัวและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สถานภาพสมรส รายได้ครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว แรงสนับสนุนทางสังคม และลักษณะสิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัย รวมทั้งปัจจัยด้านเวลากับการเปลี่ยนแปลง คือ จำนวนโรคร่วม ที่ส่งผลต่อความรุนแรงของปัญหาความมั่นคงทางอาหาร โดยกว่าครึ่งหนึ่งของครอบครัวของสตรีสูงอายุในชุมชนแออัดในการศึกษาค้นคว้า มีรายได้ครอบครัวค่อนข้างน้อย คือ ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน และประมาณร้อยละ 40 ของสตรีสูงอายุมีโรคร่วมมากกว่า 1 โรค (ตารางที่ 1)

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ถดถอยลอจิสติกสนับสนุนว่า ปัจจัยระดับครอบครัวและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สถานภาพสมรส รายได้ครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว แรงสนับสนุนทางสังคมที่น้อย และลักษณะสิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัย สามารถทำนายความชุกของปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของสตรีสูงอายุ โดยสตรีสูงอายุที่มีสถานภาพสมรสหม้ายหรือหย่า/แยก มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1.6 เท่า (CI 1.514-3.293) รายได้ครอบครัวที่ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1.2 เท่า (CI .095-.522) จำนวนสมาชิกในครอบครัวมากกว่า 5 คน มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเพิ่มขึ้น 48.3 เท่า (CI 11.646-200.166) ครอบครัวที่ได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมน้อย มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1.163 เท่า (CI .086-.306) ลักษณะสิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัยมีขยะหรือน้ำท่วมขัง มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเพิ่มขึ้น

2.4 เท่า (CI 1.570-5.711) และปัจจัยด้านเวลากับการเปลี่ยนแปลง คือ จำนวนโรคร่วมมากกว่า 1 โรค มีปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเพิ่มขึ้น 41.7 เท่า (CI 14.813-117.533) แสดงให้เห็นว่า ในการศึกษาครั้งนี้ ปัจจัยระดับครอบครัวและสิ่งแวดล้อม และปัจจัยด้านเวลากับการเปลี่ยนแปลง สามารถทำนายปัญหาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของสตรีสูงอายุ ได้ดีกว่าปัจจัยระดับบุคคล

ผลการศึกษาค้นคว้า สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาที่พบว่า จำนวนสมาชิกที่เป็นเด็กในครอบครัว รายได้ครอบครัว และแรงสนับสนุนทางสังคมของครอบครัว เป็นปัจจัยทำนายความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของชุมชน (Chairit, Piaseu & Maruo, 2012; Jantasen, Piaseu & Maruo, 2017; Piaseu, 2005; Piaseu & Mitchell, 2004; Saraluk & Sannam, 2014; Waewdee, Piaseu & Maruo, 2017) และสอดคล้องกับการศึกษาในต่างประเทศ (Harris-Fry et al, 2015; Leah et al, 2013)

การศึกษาค้นคว้านี้มีข้อจำกัดในการอ้างอิงผลการศึกษาไปยังประชากร เนื่องจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างไม่ได้ใช้หลักความน่าจะเป็น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการศึกษาค้นคว้า ชี้ให้เห็นความสำคัญของปัจจัยเชิงนิเวศวิทยาทั้งในระดับครอบครัวและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และปัจจัยด้านเวลากับการเปลี่ยนแปลง จึงควรมุ่งเน้นการส่งเสริมให้ครอบครัวสตรีสูงอายุที่มีสถานภาพสมรสหม้ายหรือหย่า/แยก มีโรคร่วม ครอบครัวมีรายได้น้อย และจำนวนสมาชิกมาก ให้ได้รับการสนับสนุนทางสังคม รวมทั้งการปรับเปลี่ยนและจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนแออัดในเขตเมืองที่ส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน การวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนและทดสอบในการศึกษาเชิงทดลอง

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ขอขอบคุณกลุ่มตัวอย่าง สตรีสูงอายุทุกท่านที่เข้าร่วมการศึกษา

References

- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Chairit, W., Piaseu, N., & Maruo, S. (2012). Factors related to food security among older adults in a rural community of southern Thailand. *Ramathibodi Nursing Journal*, 18(3), 311-326. (in Thai)
- Food and Agriculture Organization. (2017). The state of food insecurity in the world 2015. Retrieved 25 May, 2017, from <http://www.fao.org/hunger/en/>
- Harris-Fry, H., Azad, K., Kuddus, A., Shaha, S., Nahar, B. et al. (2015). Socio-economic determinants of household food security and women's dietary diversity in rural Bangladesh: a cross-sectional study. *Journal of Health, Population and Nutrition*, 33, 2. Retrieved 3 May, 2017, from [http://researchonline.lshtm.ac.uk/3615790/DOI: 10.1186/s41043-015-0022-0](http://researchonline.lshtm.ac.uk/3615790/DOI:10.1186/s41043-015-0022-0)
- Jantasen, O., Piaseu, N., & Maruo, S. (2017). Factors related to food security among older adults with type 2 diabetes in a community of the northeast Thailand. *Nursing Journal of the Ministry of Public Health*, 27(2) (In press). (in Thai)
- Jittapankul, S. (1999). *Principles of Geriatric Medicine*. Bangkok, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Kelsey, J.L., Whittemore, A.S., Evans, A.S., & Thompson, W.D. (1996). *Methods in observational epidemiology*. New York: Oxford University Press.
- Leah, J., Pradel, W., Cole, D.C., Prain, G., Creed-Kanashiro, H., & Carrasco, M.V. (2013). Determinants of household food access among small farmers in the Andes: Examining the path. *Public Health Nutrition*, 16(1),136-145.
- Lianchamroon, W. (2011). *Agricultural reform for food security*. B.E. 2554. Nonthaburi. (in Thai)
- Ministry of Agriculture. (2013). *Strategies for food security B.E.2556-2559*. Retrieved 25 December, 2013, from <http://www.oae.go.th/download/journal/foodSecurityMOAC56-59.pdf>. (in Thai)
- Ministry of Public Health. (2014). *Strategies for food safety and nutrition [fiscal year 2555 - 2559]*. Retrieved 24 December 2016 from [http://www.fda.moph.go.th/food_safety/data_center/data_mod/ 13.06.54_กรอบยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ.doc](http://www.fda.moph.go.th/food_safety/data_center/data_mod/13.06.54_กรอบยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ.doc) (in Thai)

- Piaseu, N. (2005). Factors affecting food insecurity among urban poor in Thailand. *The South African Journal of Clinical Nutrition, 18*(2), 156-158, 160, 162.
- Piaseu, N., Belza, B., & Shell-Duncan, B. (2004). Less money less food: Voices from women in urban poor families in Thailand. *Health Care for Women International, 25*(7), 604-619.
- Piaseu, N., Komindr, S., & Belza, B. (2010). Understanding food insecurity among Thai older women in an Urban Community. *Health Care for Women International, 31*, 1110-1127.
- Piaseu, N., Komindr, S., Tantiprasoplap, S., Soranansri, N., & Chareonpanich, S. (2016). Development of screening tool for food insecurity. *Journal of Medical Association of Thailand, 99*(2), 231-238.
- Piaseu, N., & Mitchell, P. (2004). Household food insecurity among urban poor in Thailand. *Journal of Nursing Scholarship, 36*(2), 115-121.
- Prommi, P., Piaseu, N., & Budsripoom, B. (2016). Food security management, nutritional status and health status in pregnant adolescents in Bangkok. *Journal of Nursing Science Chulalongkorn University, 28*(3), 16-30. (in Thai)
- Saraluk, M., & Sannam, S. (2014). Household Food Security in MuengMeeNoi Village, Kaunwon Sub-district, Mueng District, Nongkai Province. *Journal of Science and Technology, UbonRatchathani University, 16* (3), 25-37. (in Thai)
- Seligman, H. K., Laraia, B. A., & Kushel, M. B. (2010). Food insecurity is associated with chronic disease among low-income NHANES participants. *Journal of Nutrition, 140*(2), 304-310.
- Waewdee, P., Piaseu, N., & Maruo, S. (2017). Factors related to food security among women with breast cancer in a community of the northeastern Thailand. *Journal of Nursing, Chulalongkorn University* (In press). (in Thai)
- Zimet, G.D., Dahlem, N.W., Zimet, S.G., & Farley, G.K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment, 52*(1), 31-41.